

שיטת רש"י לגבי שטר מאוחר

דברי רש"י

הגמ' בסנהדרין¹ דנה על דברי המשנה שדיני ממונות צריכים דרישה וחקירה: דיני ממונות מי בעינן דו"ח ורמינהו שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו האיך אתם מעידים על שטר זה והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני² שטר כשר ועדיו כשרין חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו, ולטעמך תיקשי לך מתניתין שטרי חוב המוקדמין פסולים והמאוחרים כשרין ואי ס"ד בעינן דו"ח מאוחרין אמאי כשרין, הא לא קשיא דעדיפא מינה קאמרינן דאפי' אחד בניסן בשמיטה דלא שכיחי אינשי דמוזפי דליכא למימר שמא אחרוהו וכתבוהו דלא מרע לשטריה אפ"ה כיון דשביעית סופה משמטת מכשירין, מ"מ קשיא. ומתרצת הגמ' מס' תירוצים.

ברש"י בסוגיא זו מספר חדושים. נדון באחד מהם:

חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו — וקודם לכן ראו המלוה במקום הכתוב בשטר והוטל עליהם לכתוב שטר ואיחרוהו מלכותבו עד אחד בניסן וכתבוהו במקום שאומרים המזימין ולא כתבו שם המקום שנכתב בו השטר אלא שם המקום שראו המלוה שם ואע"ג דאמרינן בגיטין (דף פ.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני ואע"ג דמימסרין לכו מילי בשילי מיהו אם כתבו בשילי לא מיפסל בהכי וההיא עצה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמנה דלא לימרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם בהיני. א"כ, לפי רש"י שטר מאוחר הוא שטר שכתבו היום בו נכתב הדבר (ולא היום בו נתבצע) והמקום מקום הביצוע.

שאלת התוס' ע"פ רש"י והפברה

התוס' מציין על דברי רש"י ש"בחינים דחק"³ ולא כרורה כוונתו. כנראה שכוונת התוס', כפי שמשמע מהר"ן, לומר שהסבר הגמ' בגיטין לפי רש"י הוא דחוק וביתר ביאור נראים הדברים בדברי הנימוקי יוסף שכותב:

וכתבו עליו דלא נהירא דודאי איפסיל בהכי דהתם כגיטין מייתי לה גבי מתניתין דהיה במזרח וכתב במערב ומשמע דכי היכי דגבי גט פסול ה"ג בשאר שטרות.

הדיעות השונות בסוגיא

משום כך פירשו התוס', הר"ן, הנימוקי, הרא"ש⁴, רבינו יונה⁵, היד רמ"ה⁶, הרי"ד⁷, הרא"ש⁸, הרמב"ם⁹, הטור והשו"ע¹⁰ שלא כרש"י. לפי דעתם שטר מאוחר הוא ש"נכתב לפני אחד בניסן של שמיטה במקום הכתוב בשטר [ואחרוהו וכתבוהו וכתבו זמן באחד בניסן]¹¹ ונמצא כשהגיע אחד בניסן של שמיטה שהוא זמנו של שטר לא היו באותו מקום שהלכו למקום אחר³.

אולם יש גם ראשונים שהסכימו לדעת רש"י והם: ר"י מלוניל¹², ר"י אלמאדרי¹³, תלמיד הרמב"ם (כדרכו)¹⁴, הראב"ה¹⁵, המהר"ם מרוטנבורג (שכך נהגו)¹⁶ ורבינו ירוחם¹⁷. מעניינת דעת המאירי¹⁸ שמביא את שני המקרים כאפשריים בהסבר שטר מאוחר. פירוש

1. דף לב. 2. יש נוסחאות שנחק חיבות "במקום פלוני" (דקדוקי סופרים). 3. ד"ה חיישינן. 4. בהוצאת סנהדרין גדולה (בהמשך הס"ג) עמ' נ"ד. 5. בסוגייתנו עמ' נד. 6. עמ' 66. 7. שו"ת הרי"ד סי' נא. 8. שו"ת הרא"ש כלל סח יד. 9. הל' עדות יט ג. 10. תשו"ע סי' מ"ג. בטור במפורש, ובשו"ע (ס"כ) שכתב שאם שינו המקום פסול. 11. תוס' הרא"ש בסוגיא. 12. גיטין פ. תוד"ה כי. 13. הס"ג, עמ' עח. 14. הס"ג, עמ' רל"ה. 15. הס"ג, עמ' ס"ו. 16. בהוצאת מכון הרי פישל, ח"ד סי' תתקי"ט, עמ' רפ"ד שמביא את רש"י כהוכחה. 17. שו"ת המהרי"ם מרוטנבורג סי' תת"ה. 18. נ"ד ח"ב. 19. עמ' 142, 143.

הדברים שלדעתו אין הכרח באף אחת מן השיטות. אולם נראה מרש"י שהבין שישנו הכרח להסברו.

שאלות נוספות על רש"י זה נביא בהמשך. נתרכז עתה בתירוץ שאלה זו.

תירוץ לשאלת תוספות על רש"י

1. תירוץ החמרא זחיי: "נר" לי כוונת רש"י ז"ל דייק לישנא דקאמר איחרוהו וכתבוהו דמשמע דקודם אחרוהו ואח"כ כתבוהו אבל לפי דברי התוספות כתבוהו ואחרוהו או שמא אחרוהו לחודיה הי' לו לומר".

לפי דעתו רש"י פירש כך מצד דוחק בלשון הגמרא. לענ"ד תשובה זו אינה מספקת כי בגלל הדוחק בלשון הגמ' פה צריך רש"י לדחוק את לשון הגמ' בגיטין, כדברי הנמו"י והדוחק שם נראה יותר גדול ומוכן מדוע לא יכלו הראשונים לקבל הסבר זה.

2. תירוץ הרב יהודה קופרברג²⁰: ברש"י בד"ה שזמנו כתוב נאמר שבשטר לא נכתב בפירוש שהי' לשמיטה אלא "זמנו הוכיח שנכתב בא' בניסן בשמיטה", א"כ יתכן שהעדים לא ידעו את התאריך ולכן לא כתבוהו וא"כ כל סברת הגמ' ש"לא מרעו לשטריהו" לא שייכת כיון שלא ידעו. ולכן הוכרח רש"י לכתוב שעתה הגמ' סוברת שכתוב בשטר את התאריך.

ואני בעוני לא זכיתי להבין תירוץ זה: א. עדיין צריכים להבין לפי זה מה מכריח את רש"י שם להסביר כך. אמנם אם נבין מה מכריח את רש"י להגיד פה את הסברו, נבין היטה מה השתנה בין ההו"א למסקנא אולם מה ההכרח לכל זה? ב. אף אם נאמר שעתה מוכרחים לכתוב את התאריך מדוע א"א להסביר כתוס', הרי גם לפי התוספות כתוב תאריך בשטר. ור' גם בתירוץ הבא.

3. תירוץ ה"פנהדרי קמנה"²¹: "נראה לי כוונת רש"י עפ"י מה שנפרש מה שכתב בד"ה שזמנו כתוב זמנו הוכיח שנכתב בא' בניסן בשמיטה, דג"כ לכאורה אין הבנה לדברים הללו. והיינו לפי מה דמבואר לקמן דנקט לרבותא א' בניסן בשמיטה ומפרש רש"י דהרבותא הוא דאז ודאי אינו מאוחר כההוא דגט פשוט דהרי זמנו מוכיח שנכתב בו ביום דאין דרך לכתוב קודם ולאחר על א' בניסן בשמיטה ואפ"ה כשר די"ל דבאמת נכתב בו ביום ואפ"ה הוה מאוחר כפי הפי' שכתב רש"י". לפי דעתו הוכרח רש"י לפירושו מהגמ' בהמשך שמסביר שיש רבותא בדברים. לפי פירושו זה לדברי רש"י בד"ה שזמנו כתוב אי אפשר לומר את דברי הרב קופרברג שכן משמעות דברי רש"י שמוכת לנו שהשטר נכתב ביום הכתוב בו ולא שלא נכתב בו תאריך.

4. תירוץ הש"ך²² וכן משמע בהגר"א²³: לא קשה הגמ' בגיטין מכיון שהיא מדברת רק בגיטין ולא בשאר שטרות (כתוס' שם)²⁴ ור' שם בדבריו.

יש להעיר לדברים אלו שמשמע מדברי רש"י עצמו שאינו סובר כך שהרי הוא מתיחס לגמ' זו ואומר שהיא רק משמיעה עצה טובה. אפשר אומנם לומר שגם רש"י יסבור שיש חילוק בין גיטין לשאר שטרות שבגיטין אם כתבו את מקום הכתיבה השטר פסול ובשאר שטרות זה רק עצה טובה. אלא שנראה שאם יש חילוק בין גיטין לשאר שטרות לא צריך להגיד את דברי רש"י ואפשר לומר שבשאר שטרות בכלל לא מדובר שם.

20. בהערותיו לפי הר"י מלוגיל (הס"ג), עמ' ע"ח הערה 82. 21. בסוגייתנו, עמ' צ"ד. 22. בשו"ע סי' מ"ג, ס"ק מא. 23. שם ס"ק לד ור' גם בשו"ת מהר"ם מרטנבורג סי' תת"ה בשם ר"ת. 24. יש להעיר לדברי הש"ך, שמוכיח מהרמ"ה (המובא בטורי) שהגמ' בגיטין מדברת רק על עניני גיטין ולא על שאר שטרות, שאם כך ישנה לכאורה סתירה כרמ"ה עצמו שהרי על הגמ' שלנו הוא כותב כתוס' ואף מוסיף שיש פירוש אחר בסוגיא שאינו מסתבר ואילו לפי הש"ך, הרמ"ה אינו יכול לחלוק על רש"י מצד הגמ' בגיטין שכן היא לא מדברת על שאר שטרות. אלא צריך לומר שהרמ"ה דוחה את רש"י מטעמים אחרים ולא מצד הגמ' בגיטין ואמנם זה מדויק בלשונו שלא מזכיר בכלל את הגמ' הוה בדבריו על סוגייתנו ור' לקמן בהערה 31 מה שכתבנו עוד בשיטתו.

5. תירוץ החת"ם סופר²⁵: "י"ל לא על חנם דחק שהרי רב פפא משני [כע"ב] כאן בדין מרומה וי"ל שיש בו חשש ערמה דמרומה ממש ליכא למימר כמ"ש תוס' שם [ד"ה כאן]²⁶, וא"כ קשה מאי טעמא להכשיר כשכתב בו בשמיטה הרי ניכר פחיתותו ממה נפשך, אי לזה באדר דשמיטה ואיחרו על ניסן, מה לי אדר מה לי ניסן, הא לא יזפי אינשי בשמיטה, ואי לזה לפני ר"ה ואיחרו, מכל שכן דגריעא טענתיה דמי פתי יעמיד שטרו על שנות השמיטה, וכיון דאיכא רעותא נהי משום ההיא רעותא ליכא למיפסליה לשטריה מ"מ היינו דין מרומה דרב פפא דבעי דו"ח ומאוחר פסול בו ואיך יכשיר באחרינהו וכתבינו אע"כ נתלה שהעדים נתעצלו מלכתוב בזמנו קודם ר"ה ואחרוהו וכתבוהו בשנת השמיטה עצמה ואז אין שום ריעותא בשטר ואתי שפיר... ומיושבים כל קושיות תוס'".

יוצא לפי דבריו שההכרח לדברי רש"י הוא רק לשיטת רב פפא אבל לפי ההו"א ולפי האמוראים האחרים אפשר להבין את הברייתא גם כמו תוספות.

6. תירוץ קצות החושן²⁷: "...נראה דרש"י כתב שם מאוחרין דהלוואה הי' בניסן והם איחרו לכתבו עד אייר²⁸ וע"ש וא"כ כיון [ד]בשעה שחתמו ה"ל כמעידין ראובן לווה משמעון זה ימים רבים ולא העידו באיזו שעה ובאיזו יום והוא ודאי בלא דו"ח כיון דמעידין על מעשה אשר כבר נעשה... ולפי מ"ש דברי רש"י בדקדוק הוא דשטר שנחתם בו ביום אפילו בלא זמן היינו חקירת באותו שעה וכן באיחרו זמן על אחר כמה ימים מכל מקום כיון דהעידו על שעת חתימתן מה בכך שאחרו הזמן הא חקירתן והגדתן על שעה שחתמו [שהרי עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן כבי"ד וכאילו העידו אז כמו שכתב לפני זה] ולכן כתב רש"י מאוחרין שאחר הלואה והיו עדותן בהלואה הקודמת ולא אמרו באיזו יום ובאיזו שעה, בזה לא היו דו"ח כיון דמעידין על הלואה הקודמת".

לפי דבריו יוצא שההכרח לדברי רש"י הוא מההשואה של הברייתא לדין דו"ח.

אפשרות להבנת רש"י

לפני שנבאר את דעתנו בשיטת רש"י יש מקום לברר את דברי רש"י בעצמו בהסבר הגמ' בגיטין. המהרש"א העיר על רש"י, שכתב שישנה עצה טובה "שלא יביאורו לידי הזמה", שבאמת לא שייך פה הזמה אלא חשש הזמה ובערוך לנר הסביר זאת משום ש"הזמה ליכא שמא אחרוהו וכתבוהו". הערוך לנר חולק על המהרש"א ומסביר שבאמת העדים יכולים לבוא לידי הזמה כאשר יגידו שלא אחרוהו²⁹ ומה שהגמ' אומרת "שמא אחרוהו וכתבוהו" — במקרה שאינם אומרים כך. נוסף לזאת התעורר הערוך ל"נ לזה שמדובר במקום שאי אפשר לבוא לידי הזמה כי את המרחק מהני לשילי אפשר לעבור ביום א' (כמו שכתב תוס' בגיטין שם) ואם כך צריך להבין איך אפשר לבוא לידי הזמה.

אפשר לומר שזהו ההכרח לדברי המהרש"א, שלא כהבנת הערוך ל"נ, אבל מ"מ צריך להבילמה רש"י כתב שאפשר לבוא לידי הזמה שמשמע שאפשר לבוא להזמה ממש. והנה בישוב זה נראה שהנה יש לכאורה שני סוגי הזמה: א. שהעדים מעידים שביום המדובר ראו את העדים במקום אחר, שלא יכלו להגיע באותו יום למקום המדובר. ב. שהעדים מעידים שבמשך כל היום המדובר היו יחד עם העדים, אפילו במקום המדובר, אבל ראו

25. שו"ת חת"ס ח"ז סי' ס"א. 26. כך כתב גם נימו"י שם וכן הגהות אשר"י בשם ריב"ן והיד רמ"ה. ההכרח לכך הוא הגמ' בשבועות ל: שברין מרומה אין דנין כלל. אולם ר' שם ברא"ש בשם הר"ר מאיר שמתרץ תירוץ אחר שמדובר פה בנתבע ושם בתובע וממילא כל תירוצו של החת"ס לא שייך לשיטה זו. אלא שרש"י עצמו חייב לקבל את הסבר התוס' כי לדעתו דין מרומה אצלנו הוא כתובע [וכבר דנין בהכרח לדבריו באחרונים] ולא שייך לומר כמו הרא"ש. ועי' עוד בענין זה בשיטת הרמב"ם בסמ"ע על חו"מ טו, סק"ט. 27. סי' ל' סעי' ב. 28. המעיין בדברי רש"י יראה שהמקרה הי' באדר ואחרוהו מלכותבו עד ניסן ולא דק. 29. עפ"י הרמב"ם בפ"ט מהל' עדות וכן הוא בשו"ת ריב"ש סי' שפ"ב.

שהמעשה המדובר לא התבצע בראיית עדים אלו³⁰. אפשר לומר אם כן שההזמה שיש בגמ' היא מהסוג הראשון שהעדים אומרים שהיו עם העדים במקום אחר³¹ ועל זה אומרת הגמ' שהשטר כשר והעדים כשרין כי "שמא אחרוהו וכתבוהו".

לעומת זאת במקרה של הגמ' בגיטין יש חשש שיבואו עדים ויזימו עפ"י ההזמה הב', שהיו עם העדים כל הזמן. אם כך הם הדברים הרי שיש פה חשש שתבוא הזמה ממש כאשר יאמרו שלא אחרוהו, כפי שאומר הערול"נ, ואז יבואו עדים ויזימו את ההזמה השני' ואז לא יוכלו לומר שכתבו את השטר בהיני שהרי העדים מעידים שהיו עמם כל הזמן כמשך היום המדובר ולא כתבו שום שטר וזו הזמה גמורה.

ונראה אולי לומר שרש"י דייק זאת מלשון הגמ' שהעדים אומרים "עמנו הייתם במקום פלוני" שלכאורה המלים במקום פלוני מיותרות ואפשר להבין את המקרה בלעדיתה, אלא לפי רש"י ישנה הדגשה שהעדות היא רק לגבי המקום ולא לגבי כל היום וכמו שכתבנו. אבל התוס' יתכן ולא גרסו מילים אלו (כפי הגירסא המובאת בדקדוקי סופרים) ולכן לא דייקו כך וכדלקמן. אם נכונים כל הדברים הנ"ל, נוכל לומר (על דרך ה"אפשר") שרש"י הבין שיש כאן גם רמז בגמ' לומר שהאחרון ה' בעצם כתיבת השטר כי אם הגמ' מדגישה לנו שצורת ההזמה היא בצורה מסויימת דוקא כודאי רצתה לרמוז בזה דבר נוסף. ונראה שאם העדים לא מעידים לגבי עצם מעשי העדים ואינם יודעים מה בעצם עשו העדים ומה לא עשו, הדבר הנוח יותר לעדים לומר הוא לגבי עצם המעשה של כתיבת השטר, ז"א שהעדים מעדיפים לומר שהם אחרו בכתיבת השטר והגמ' רצתה לרמוז, אולי, שבאמת חוששין שמא אחרו בכתיבת השטר, כפי שאומר רש"י. אבל תוס' שלא ה' לו הכרח לרמוז הזה בגמ' אמר על רש"י ש"בחנוס דחק".

אלא שלכל הפירושים הנ"ל צריך להבין דבר נוסף שכן כל ההסברים מסבירים מה הכרח את רש"י להבין כך בגמ' אבל עדיין לא מוכן מדוע הגמ' לא קיבלה חשש כשל התוס', שמא יאחרו את הזמן. לזה צריך להביא הסבר נוסף של החת"ס³² שמסביר את הסברא בזה.

30. על עצם אפשרות זו אם היא הכחשה או הזמה יש מקום לברר. המשנה במכות ה. אומרת שהזמה היא לגבי העדים והכחשה לגבי מבצעי המעשה. ישנם שלש אפשרויות להבין חילוק זה: א. הזמה — על העדים; הכחשה — לא על העדים כלל. ב. הזמה — רק על העדים ואפילו אם מתברר ממילא שלא ראו את המקרה הנידון; הכחשה — על המקרה הנידון בפירושו. ג. הזמה — רק על העדים ועל המקרה הנידון אינם יודעים דבר; הכחשה — אפי' רק על העדים אם ממילא מתברר שלא ראו את המקרה. לפי שתי האפשרויות הראשונות במקרה שלנו זו הזמה ולפי האפשרות השלישית — זו הכחשה. הרמב"ם (עדות יח ב) מדבר על מקרה שכו מעידים שראו את העדים ואת המלוה והלוה ביחד ולא היתה הלואה. הוא אומר שזו הכחשה. הלח"מ טוען שהטור חולק ע"ז כי הוא אומר (לח, ו) שהזמה היא ב"גוף העדים" והכחשה אינה בגוף העדים. שמעתי מהרב בר גיורא שליט"א שהגדרת הזמה היא כאפשרות השלישית גם לרמב"ם וגם לטור ולכן לפי שניהם זו הכחשה ומה שהלח"מ כותב שהם חולקים זה בגלל שהבין שמדובר שראו אותם במקום אחר וע"ז אולי חולק הטור אבל זה לא מוכח ברמב"ם ולכן נראה יותר שאינם חולקים. ולענ"ד נראה יותר מסברא שלא כאפשרות השלישית מכיון שכל הזמה של העדים גורמת להסקת מסקנות לגבי המקרה הנידון ולכן כנראה הבין הלח"מ שהרמב"ם סובר כמו האפשרות השנייה ולכן סובר שזו הכחשה. וזה מוכח מדברי הרמב"ם כי אם ה' סובר כאפשרות השלישית היה יכול לכתוב חידוש יותר גדול, שגם במקרה והעידו רק על העדים כמו אצלנו זו הכחשה. הטור הבין כמו האפשרות הראשונה (כפי שמשמע בלשונו) ובאמת הם חולקים. אם כדברינו הרי שבנידון דידן לכ"ע זו הזמה ולא הכחשה. 31. אכן ביד רמ"ה כתוב שההזמה אצלנו היא שאומרים "עמנו הייתם במקום פלוני שאי אפשר להגיע משם לאותו מקום שנכתב בו השטר ביום אחר" ואם לא נאמר כדברינו הרי שהאריך הדי רמ"ה בדבריו שלא לצורך. אבל הרמ"ה חולק על רש"י בהסבר הסוגיא וכבר כתבנו (הערה 24) שאין הוא חולק מצד הגמ' בגיטין שכן הוא סובר שאינה שייכת לשאר שטרות. ומוכרחים לומר שהי' לו קושי אחר כשיטת רש"י. אולי מה ששואל ה"בני יעקב" (בהמשך) שהרי באמת קשה להבין איך יענה רש"י לשאלה זו וכדלקמן. ואולי דוחקת אותו שאלת ה"סנהדרין קטנה" (שם) ולא ניחא לו בתירוץ כיון שלא מוכרח שיש קשר בין ה"דרישה וחקירה" לבין הדיוק ולכן יתכן שבדיני ממונות לא נדייק אף דבעי דרישה וחקירה. 32. חיד' גיטין פ. ד"ה כי. וע"פ מה שכתבנו ברור ששני תירוצי החת"ס משלימים זא"ז ואינם סותרים.

נראה לרש"י דחוק להעמיד שהשטר נכתב בזמנו ובמקומו "והמלוה מחל שעבודו עד יום המאוחר זה לא שכח שימחל שעבודו ולא תלינן בו להכשיר השטר ולהוציא ממנו כיון שהזמו העדים לפנינו..."

שאלות נוספות לשיטת רש"י ותירוציהם

האחרונים מביאים שאלות נוספות על רש"י ומתריצים אותם.

1. בע"ה "מחנה יהודה" שואל על רש"י מהגמ' בגיטין³³ שמוכיחה שלא חוששים למיחזי כשיקרא מדברי ר"א שאי אפשר להשתמש בשטר שכבר השתמשו בו מכיון שכבר נמחל שעבודו ולא בגלל שנראה כשקר. אם כדברי רש"י שאינו נפסל אם משנה המקום הרי לא יכלו לכתוב טעם זה כי אז אינו נפסל. הוא מתרץ שרש"י הולך לפי המסקנא בגיטין שבאמת לא חוששים למיחזי כשיקרא בדיעבד אבל לכתחילה חוששים כמו שאומר התוס' בכתובות בשם הר"י מדנפיר³⁴.

2. ב"בני יעקב"³⁵ מקשה על רש"י מהגמ' ביבמות³⁶ שאומרת שלפי אב"י במקרה שכתוב בשטר שם מסוים של אדם שגירש את אשתו בסורא ונמצא רק אדם אחד בשם זה שיש עדים שבאותו יום ה"י בנהרדעא — אין חוששין שמא יש עוד אדם בשם זה (כי בדיקו ולא מצאו) ולא חוששין גם שזה אדם זה שהרי ה"י בנהרדעא, ולפי רש"י שחוששין תמיד שמא כתבו את השטר יותר מאוחר וכתבו את מקום המעשה הרי פה ה"י מקום לחשוש גם כן שכתבו את השטר יותר מאוחר וכתבו את מקום כתיבת השטר, סורא למרות שהמעשה ה"י בנהרדעא. הוא מסיים את דבריו ש"אלא שיש לדחות וק"ל" ולא מפרש.

יש להעיר לדבריו ששאלה זו אינה דווקא לרש"י כי גם לתוס' יש לשאול למה לא חושש אב"י שהתאריך שנכתב אינו התאריך בו היו הגירושין אלא הגירושין היו לפני כן. אמנם תוספות באמת יוכל לומר כדברי הש"ך (דלעיל) שיש הכולל בין גיטין לשאר שטרות. ז"א שרק בשאר שטרות חוששין שמא אחרוהו וכתבוהו אבל בגיטין לא חוששין לזה. ומדוע לא חוששין בגיטין? לפי תוספות אפשר לומר שאין שום סברא שבגיטין יאחרו את הזמן ורק בשאר שטרות, למשל שטר הלואה, יש נפק"מ באיחור השטר לגבי שיעבוד. ואפילו במקרה ויש נפק"מ גם בגיטין, כגון אם זנתה אחרי תאריך הגירושין האמיתי אפשר לומר שחכמים לא חששו בגיטין למקרה כזה משום עיגונא (אם מת אחרי התאריך האמיתי) וכדו'. אלא שלפי רש"י הוכחנו כבר שאין חילוק בין גיטין לשאר שטרות ולכן האפשרות היחידה לתרץ היא, לכאורה, שאב"י חולק על סוגייתנו וסובר שאין חשש לאחרוהו וכתבוהו וצ"ע איך יסתדר עם הכרייתא.

3. ה"סנהדרין קטנה" שואל שאלה נוספת על רש"י: "אך לשיטת רש"י צריך להבין מאי פריך הש"ס משטר מאוחר היכא חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו דהרי פשיטא דמס' אין לפסול את העדים וכיון דהעדים כשרים א"כ ההלואה הוא אמת אך אינו יודע באיזו יום נעשה וממילא א"א לגבות המלוה אם ניבעי דו"ח והו"ל כאילו מעידים שלוה ואינם יודעים באיזו יום וכל זה ניחא לשיטת התוס' דמפרשים שהשטר נכתב מקודם ונהי דמחל השעבוד עד אותו יום מ"מ באותו יום לא ראו העדים שנשתעבד רק קודם לכן שיעבד א"ע על אותו היום והו"ל כמו עדים שהעידו ראובן נתחייב א"ע ליתן לשמעון מתנה בר"ח סיון שצריך ג"כ שידעו באיזו יום נתחייב א"ע דאל"ה אין זה דו"ח אבל לשיטת רש"י שהשטר נכתב באמת באותו יום והשיעבוד נעשה באותו יום א"כ מה בכך שההלואה ה"י מקודם מ"מ מי גרע מעידי הודאה דגובים בו ה"נ הו"ל דו"ח ממש". הוא מתרץ שאם צריך דו"ח צריך גם לדייק שמא אינו מאוחר וכאמת פסולין כפי שרואים בפסחים³⁷ לגבי ד"נ.

33. דף כז. 34. דף כא. ד"ה האמר. דברי "מחנה יהודה" על טור חו"מ סי' מח, ב (דף מא ע"ד). 35. על העיטור, דף ו. 36. דף קטז. 37. דף יב. ולא יג. ככנדפס.

שנת תשמ"ו כשנה מעוברת חסרה מהסוג בח"ה

שנת תשמ"ו הבעל"ט תהא השנה השמינית במחזור י"ט, שכן אם נחלק את מספרה הסידורי: 5746 ב־19 תתקבל תוצאה של 302 מחזורים שלמים (5738 שנים), שנגמרו בסוף שנת ה'תשל"ח, ועוד שארית של 8 שנים של המחזור ה־303 שהחל בשנת ה'תשל"ט. ועל כן שנת ה'תשמ"ו היא השמינית למחזור זה (מחזור ש"ג).

כידוע החליטו חותמי הלוח העברי שהשנים במספרים הסידוריים 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19 שבכל מחזור הן המעוברות (סימנן באותיות ידוע כ — גו"ח אדו"ט). 7 שנים אלו תמיד מעוברות בעוד שהאחרות כולן תמיד שנים פשוטות (בנות 12 חדש כ"א).

ישנם 14 סוגי שנים (7 פשוטות ו7 מעוברות) שסימן כל אחת מהן הוא בן 3 אותיות, אשר הראשונה שבהן מבטאת את היום בו יחול א' תשרי (ראש השנה). האות השניה מבטאת האם השנה הנדונה תהא שלימה (חדשי מרחשון וכסלו גדלם משתנה, לעתים 29 יום ולעתים 30, בעוד שאר חדשי השנה העברית ארכם קבוע בלתי משתנה. כשנה שלימה חשון וכסלו הם בני 30 יום כ"א). עוברת היות שנה כלשהי שלימה באה לידי בטוי בסימן בן 3 אותיות הנ"ל בכך שהאות השניה שבו תהא ט' (ראשית התיבה שלמה). מאידך כשמדובר בשנה כסדרה (בה חשון 29 ימים וכסלו 30) תהא האות השניה בסימן השנה ט' (ראשית התיבה כסדרה). בדומה לכך כשהשנה היא חסרה (בה חדשי מרחשון וכסלו בני 29 יום כ"א) תהא האות השניה בסימן השנה ח' (ראשית התיבה חסרה). האות השלישית בסימן השנה מבטאת את היום בשבוע בו יחול א' של פסח (ט"ו ניסן). על סמך זה אפשר לדעת מתי יחולו מועדים אחרים לפי סימן א"ת ב"ש; באותו יום שחל:

א של פסח — יחול תשעה באב.

ב של פסח — שבועות.

ג של פסח — ראש השנה (שאחריו).

ד של פסח — קריאת התורה. (שמחת תורה של חו"ל — יום אחרי שמיני עצרת).

ה של פסח — צום כיפור (שאחריו).

ו של פסח — פורים (שלפניו).

ז של פסח — יום העצמאות.

באשר לשנת ה'תשמ"ו, עתידה היא להיות מעוברת בגלל היותה השנה השמינית במחזור י"ט. סימנה בח"ה. ופרושו של דבר שר"ה יחול ביום ב', חשון וכסלו יהיו שניהם בני 29 יום כ"א, וכן שיחול א' דפסח הבא בה' בשבוע (ולפי סימני הא"ת ב"ש יחול ר"ה תשמ"ז בש"ק).

כדי לקבוע סימן לשנה עברית כל שהיא צריכים שני דברים להיות נתונים: א. אם זאת שנה פשוטה או מעוברת. ב. מתי חל מולד הירח של חודש תשרי. כאשר לשנת ה'תשמ"ו הבעל"ט הוכח בחישוב הנ"ל שהיא מס' 8 במחזור י"ט וע"כ היא מעוברת. אשר למולד תשרי תשמ"ו, הוא יחול במוצש"ק שעה 8+772 חלקים. כידוע ישנן "דחיות" לגבי ר"ה 4 מקרים בשנים פשוטות וב2 מקרים בשנים מעוברות, בהם חל ר"ה לא ביום המולד אלא ביום ולעתים אף ביומים אחריו. הירדעה בדחיות היא זו האומרת: "לא אד"ו ראש", שמשמעה הוא שכשחל מולד תשרי באחד מימי א' ד' ר' נדחה ר"ה וחל למחרת, וזה הן בשנה פשוטה והן במעוברת. דחיה זאת חלה גם לגבי שנת תשמ"ו, שכן מולד תשרי שלה יחול כנ"ל במוצש"ק, ע"כ ר"ה תשמ"ו אינו יכול לחול ביום בו יחול המולד וידחה ליום ב'. נכדי לחשב את מולד תשרי תשמ"ז הרי צריך להוסיף על מולד תשרי תשמ"ו את האורך האסטרונומי של 13 חדשי לבנה (חדש לבנה נחשב

ל29 יום, 12 שעות ו793 חלקים. הכפלת גודל זה ב13 תתן תוצאה של 383 ימים, 21 שעות ו589 חלקים) מאורך זמן זה אפשר להפחית 378 יום שהם 54 שבועות בדיוק ואינם משנים מאומה. הוספת הפרש שבין 13 חדשי לבנה אסטרונומיים ל378 יום (ששעורו 5 ימים, 21 שעות ו589 חלקים) הוספת הפרש זה על מולד תשרי תשמ"ו תתן לנו את מולד תשרי תשמ"ז. ולפי"ז הוא יחול בליל ש"ק שעה 6+281. אין כאן שום דחיה וע"כ יחול ר"ה תשמ"ז ביום ש"ק]. הואיל ומדובר כאן בשנה מעוברת, הרי אפשרי לה אורך של 383 או 384 או 385 ימים. כששנה מעוברת היא בת 385 יום היא שלימה. 385 ימים הם 55 שבועות בדיוק, ועל כן יחול ר"ה שאחריה באותו יום בשבוע [וכמו שהיה בשנה שעברה (תשמ"ד) ובשנה שאנו נמצאים בסופה (תשמ"ה) שא' תשרי בשתייהן חל ביום ה']. כשישנה שנה מעוברת כסדרה (בת 384 יום שהם 54 שבועות + 6 ימים) יחול ר"ה שאחר המעוברת יום בשבוע לפני היום בו חל ר"ה המעוברת (במלים אחרות 6 ימים מאוחר יותר בשבוע). כשישנה שנה מעוברת חסרה (בת 383 יום שהם 54 שבועות + 5 ימים) יחול ר"ה שאחריה ימים בשבוע מוקדם יותר (או 5 ימים מאוחר יותר). כנ"ל ר"ה תשמ"ו הבעל"ט יחול ביום ב', בעוד שר"ה שלאחריה יחול כנ"ל ביום ז' שהם יומים מוקדם יותר. זאת הוכחה שאכן שנת תשמ"ו הבעל"ט תהא שנה חסרה, וכנ"ל מסוג בח"ה.

מכאן לדברים המיוחדים שנה מסוג זה. כנ"ל ישנם 7 סוגי שנים מעוברות, מהם 3 שלימות מהסוגים בש"ק, הש"ג וזש"ה ובכ"א מהן 55 שבועות שלימים (וע"כ גם 55 שבתות). ישנו רק סוג אחד של מעוברת כסדרה (גכ"ז) וגם בה 55 שבתות, שכן יש בה כנ"ל 384 יום שהם 54 שבועות + 6 ימים, ור"ה בשנה כזאת חל ביום ג', ע"כ יסתיימו 54 שבועות (6 ימים לפני ר"ה הבא) ביום שני (כ"ג אלול), 61 הימים הנותרים יחולו בימים ג' ד' ה' ו' ז', א' (בו חל כ"ט אלול — ער"ה). לכן גם בשנה מסוג גכ"ז ישנן 55 שבתות. כשדנים במעוברות חסרות ישנן 3 סוגי שנים כאלו: בח"ה, הח"א, וזח"ג. בשלשטן, כנ"ל, 383 יום שהם 54 שבועות + 5 ימים אך בעוד שבשנים מסוג זח"ג חל היום הראשון של השבוע 55 בש"ק, ובשנים מסוג הח"א — ביום ה', והיום השלישי של השבוע 55 הוא ש"ק, ולכן גם בשנים אלו ישנן 55 שבתות, הרי בשנה מסוג בח"ה יתחיל השבוע 55 ביום ב', והואיל ויש בו רק 5 ימים הם יחולו בימים ב' ג' ד' ה' ו' שהוא ער"ה, שכן כנ"ל ר"ה שאחרי מעוברת מסוג בח"ה חל בש"ק. ע"כ במעוברות מסוג בח"ה ישנן רק 54 שבתות, בעוד שבכל 6 סוגי המעוברות האחרות ישנן 55 שבתות.

עובדה זאת יש לה השלכה אף על הקריאה בתורה על הסדר. בשנה מסוג בח"ה ישנה כמובן, אף פחות שבת לקריאה על הסדר. ולכן ישנו חיבור פרשיות (חוץ מ"נצבים וילך" שחיבורן או הפרדתן אין לו קשר לעובדה אם השנה פשוטה או מעוברת). הפרשיות המחוברות בשנה מסוג זה הם "מטות — מסעי".

אמנם דבר זה, שפרשיות "מטות מסעי" נקראות במחובר, שייך לומר אף על המעוברות שר"ה שלהן חל בש"ק, הן בשלימות מהסוג זש"ה והן בחסרות מסוג זח"ג, וזאת חרף העובדה שיש בהן כנ"ל 55 שבתות. הסבה לכך היא שבשנים אלו נקראת פרשה "וזאת הברכה" בשבת, שכן שמיני עצרת חל באותו יום בשבוע בו חל ר"ה, ע"כ פרשת בראשית תקרא בשנים כאלו בכ"ט תשרי. עובדה זו משפיעה על מספר השבתות שבין שמיני עצרת ל"שבת הגדול": מבין 4 סוגי המעוברות האחרות הרי כשחל ר"ה בשנה המעוברת ביום ה' הן בחסרות מסוג הח"א והן בשלימות מסוג הש"ג ישנן מאחרי שמחת תורה ועד שבת הגדול 29 שבתות בהן נקראות 12 פרשות ספר בראשית 11 פרשות ספר שמות 61 הפרשות הראשונות שבויקרא, כשפרשת אחרי מות נקראת בשבת הגדול. בשאר סוגי המעוברות יש בפרק זה רק 28 שבתות ולכן בשבת הגדול נקראת בהן פרשת מצורע. בין פסח לעצרת ישנן בד"כ 6 שבתות לקריאה על הסדר, פרט לשנים בהן חל פסח בש"ק בהן ישנן 7. במעוברות ישנן שני סוגי שנים כאלו: בש"ז וגכ"ז. ע"כ ב-4 מסוגי המעוברות, והם אלו שר"ה בהן חל ביום ה' (מהסוגים הח"א והש"ג בהן נקראית בשה"ג

פרשת אחרי מות) וכן במעוברות מהסוגים בש"ז וגכ"ז בהן נקראית בשה"ג פרשת מצורע. אך בין פסח לעצרת יש בהן 7 שבתות "פשוטות" (שאינן בהן קריאה מיוחדת), בכל 4 סוגי מעוברות אלו נקראית בשבת שלפני שבועות פרשת נשא, בעוד שבכל השנים הפשוטות וב-3 סוגי המעוברות הנוותרים נקראת פרשת במדבר בשבת שלפני שבועות. 3 סוגי המעוברות הנוותרות הם בח"ה, זח"ג וזש"ה. בדומה לשנים מהסוגים בש"ז וגכ"ז יש בהן מאחרי שמחת תורה ועד שבת הגדול 28 שבתות ועל כן גם בהן תקרא בשה"ג פרשת מצורע, ומאחרי פסח ועד שבועות יש בהן רק 6 שבתות בהן נקראות הפרשות: אחרי מות, קדושים, אמור, בהר, בחקותי, ובמדבר. משבועות ועד צום תשעה באב ישנן תמיד 9 שבתות (בארץ ישראל), וע"כ בכל הפשוטות, ובמעוברות מהסוגים בח"ה זח"ג וזש"ה, בהן נקראית פרשת במדבר בשבת שלפני שבועות, נקראות בין עצרת לצום ת"ב ב-9 שבתות 10 פרשות: 9 הנוותרות שבספר במדבר בו ישנן בס"ה 10 פרשות, ופרשת דברים. בשל כך מחברים בהן את פרשות מטות – מסעי. בעוד שבמעוברות מהסוגים הש"ג, הח"א, בש"ז וגכ"ז א"צ בחיבור פרשות זה ואכן אינו נעשה. מן הראוי להוסיף בזה עוד שבשנת תשמ"ו הבעל"ט יחול א' דחנוכה ביום א' דבר שאפשר לכנותו נדיר. הוכחה לכך היא העובדה שהפעם האחרונה היתה בשנת תשכ"ו הרחוקה. אמנם בהחלט שאין זה תמיד כך. גם שנת תשמ"ט תהא מסוג בח"ה וע"כ גם בה יחול חנוכה כמוצש"ק, ואחריה בשנת תשנ"ג שתהיה פשוטה מסוג בח"ג.